

УДК 339.561

Осінська О. Б.,

osinska.oksanab@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1161-7615,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Львівського торговельно-економічного університету, м. Львів

Топорницька М. Я.,

m.topornytska@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8876-5857,

к.геогр.н. доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Львівського торговельно-економічного університету, м. Львів

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВЧОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Краєзнавчий потенціал регіонів України є надзвичайно різноманітним і включає значні природні, історико-культурні, етнографічні та нематеріальні ресурси, здатні формувати унікальні туристичні продукти та посилювати локальну ідентичність. Водночас цей потенціал реалізується не в повній мірі через фрагментарність туристичної інфраструктури, недостатній рівень інтеграції ресурсів, обмежене використання сучасних управлінських і цифрових інструментів, а також слабку координацію між стейкхолдерами на регіональному та місцевому рівнях. Стаття присвячена дослідженню інноваційних моделей масштабування краєзнавчого туризму в контексті сталого розвитку територій України. Акцентується увага на важливості краєзнавчого туризму як чинника соціально-економічного відновлення регіонів, зокрема в умовах повномасштабної війни, коли внутрішній туризм набуває стратегічного значення для підтримки локальної економіки, соціальної згуртованості, збереження культурної спадщини. Визначено, що регіональний краєзнавчий потенціал України є надзвичайно різноманітним, включає природні, історико-культурні, етнографічні та нематеріальні ресурси і здатен формувати унікальні туристичні продукти. Водночас його повна реалізація ускладнюється через фрагментарність інфраструктури, недостатню координацію між стейкхолдерами, обмежене використання цифрових і управлінських інструментів, а також низку безпекових, соціальних, екологічних та фінансових проблем, що особливо загострюються в умовах повномасштабної війни. Обґрунтовано взаємозв'язки між ефективною регіональною туристичною політикою, розвитком краєзнавчого туризму та сталим розвитком територій. Показано, що стратегічне планування, фінансування, нормативне забезпечення та партнерські взаємодії створюють сприятливі умови для інтеграції природних, культурних і соціальних ресурсів, формування сучасної туристичної інфраструктури та масштабування туристичних продуктів. Виділено п'ять інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму: інтегровані маршрути, цифровізація туристичних продуктів і інтерактивні технології, креативні та подієві форми туризму, кластерні моделі взаємодії бізнесу, громад і влади, а також екологічно та соціально орієнтовані підходи. Показано, що впровадження цих моделей сприяє комплексному використанню туристичного потенціалу територій, підвищенню економічної активності, розвитку малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць, збереженню природних і культурних ресурсів, формуванню локальної ідентичності та соціальної згуртованості громад.

Ключові слова: туризм, краєзнавчий туризм, туристичний потенціал, туристична сфера, туристичні послуги, інноваційна політика, інновації, інноваційна модель, місцеве самоврядування, регіональна політика, сталий розвиток.

Osinska O. B.,

osinska.oksanab@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1161-7615,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Topornytska M. Ya.,

m.topornytska@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1161-7615,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

© Осінська О. Б., Топорницька М. Я.

INNOVATIVE MODELS OF DEVELOPMENT OF LOCAL HISTORY TOURISM IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIES

Abstract. *The local history potential of Ukraine's regions is extremely diverse and includes significant natural, historical-cultural, ethnographic and intangible resources that can form unique tourism products and strengthen local identity. At the same time, this potential is not fully implemented due to the fragmentation of tourism infrastructure, insufficient level of resource integration, limited use of modern management and digital tools, as well as weak coordination between stakeholders at the regional and local levels. The article is devoted to the study of innovative models for the development of local history tourism in the context of sustainable territorial development in Ukraine. The authors emphasize the importance of local history tourism as a factor of socio-economic recovery of regions, particularly in the context of full-scale war, when domestic tourism gains strategic significance for supporting local economies, social cohesion, and the preservation of cultural heritage. It is noted that the regional local history potential of Ukraine is highly diverse, encompassing natural, historical and cultural, ethnographic, and intangible resources, which are capable of forming unique tourism products. However, the full realization of this potential is constrained by fragmented infrastructure, insufficient coordination among stakeholders, limited use of digital and managerial tools, as well as a number of security, social, ecological, and financial challenges, which are further exacerbated under wartime conditions. The article substantiates the interrelationships between effective regional tourism policies, the development of local history tourism, and the sustainable development of territories. It demonstrates that strategic planning, financing, regulatory support, and partnership interactions create favorable conditions for integrating natural, cultural, and social resources, developing modern tourism infrastructure, and scaling tourism products. The authors identify five innovative models for the development of local history tourism: integrated routes that combine natural, cultural, historical, and ethnographic resources; digitalization of tourism products and implementation of interactive technologies, including virtual tours and mobile applications; creative and event-based forms of tourism that engage local communities and support cultural initiatives; cluster models of cooperation between businesses, communities, and authorities to coordinate tourism infrastructure development; and environmentally and socially oriented approaches aimed at ensuring sustainable territorial development and preservation of natural and cultural heritage.*

Keywords: tourism, local history tourism, tourism potential, tourism sector, tourism services, innovation policy, innovations, innovation model, local government, regional policy, sustainable development.

JEL Classification: D10, E27, L83

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2026-87-13>

Постановка проблеми. Актуальність дослідження інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму в контексті сталого розвитку територій зумовлена зростаючою роллю внутрішнього туризму у соціально-економічному відновленні регіонів України. Краєзнавчий потенціал регіонів України є надзвичайно різноманітним і включає значні природні, історико-культурні, етнографічні та нематеріальні ресурси, здатні формувати унікальні туристичні продукти та посилювати локальну ідентичність. Водночас цей потенціал реалізується не в повній мірі через фрагментарність туристичної інфраструктури, недостатній рівень інтеграції ресурсів, обмежене використання сучасних управлінських і цифрових інструментів, а також слабку координацію між стейкхолдерами на регіональному та місцевому рівнях.

За нинішньої ситуації повномасштабної війни краєзнавчий туризм України отримав нові виклики й ускладнення. Вони проявляються у зниженні туристичних потоків, руйнуванні або тимчасовій недоступності об'єктів туристичної спадщини, підвищених безпекових ризиках, міграційних процесах і зміні структури туристичного попиту. Водночас війна актуалізувала зростання значення

внутрішнього туризму як інструменту підтримки локальних економік, соціальної згуртованості та збереження культурної пам'яті територій. Відтак регіональним та місцевим органам влади слід активізувати політику розвитку краєзнавчого туризму, орієнтовану не лише на короткострокову адаптацію до кризових обставин, а й на формування передумов довгострокової стійкості і відновлення територій.

Водночас досягнення зазначених цілей можливе головню за рахунок впровадження інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму, особливо з прицілом на сталий розвиток територій. Такі моделі мають передбачати інтеграцію цифрових технологій, інклюзивних та екологічно орієнтованих підходів, розвиток партнерств із місцевими громадами, підтримку креативних ініціатив і збереження природно-культурної спадщини. У цьому контексті слід зосередити увагу на розробленні адаптивних управлінських рішень, які забезпечуватимуть баланс між економічною доцільністю, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою, а це ключова передумова сталого розвитку регіонів України в сучасних трансформаційних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових дослідженнях краєзнавчий туризм розглядається як важливий інструмент соціально-економічного розвитку територій, збереження культурної спадщини та формування локальної ідентичності. Класичні підходи до туристичного краєзнавства, закладені у працях В. Л. Петранівського та М. Й. Рутинського [7, с.9-13], акцентують увагу на пізнавальній функції туризму, комплексному вивченні природних і культурно-історичних ресурсів та їх освітньому потенціалі. Подальший розвиток цих ідей простежується у роботах М. Іваненка [2, с.15-18] та О. Левченка [3, с.8-12], де обґрунтовано роль краєзнавчого туризму як чинника регіонального розвитку, визначено його сучасні виклики, зокрема інфраструктурні обмеження, фрагментарність туристичних продуктів і потребу адаптації до глобальних туристичних трендів.

Значний масив наукових праць присвячений інноваційним моделям розвитку краєзнавчого туризму, що ґрунтуються на інтеграції культурних, природних та соціально-економічних компонент територій. У дослідженнях В. Мельниченка [4, с. 22-26] та О. Новака [5, с. 52-57] наголошується на синергії культури і природи, формуванні інтегрованих туристичних маршрутів та кластерних моделей, здатних підвищити конкурентоспроможність дестинацій. Інноваційні стратегії розвитку краєзнавчого туризму, запропоновані В. Петренком [8, с. 12-17], передбачають використання креативних індустрій, подієвого туризму та партнерських мереж між органами влади, бізнесом і місцевими громадами, при тому в більшій мірі заради дотримання принципів сталого розвитку та збалансованого використання ресурсів.

Окремий напрям наукових досліджень зосереджений на цифровізації та управлінських інноваціях у краєзнавчому туризмі. Праці П. Сидоренка [9, с. 45-48] та І. Шевченка [10, с. 6-9] підкреслюють значення цифрових і інтерактивних технологій, зокрема віртуальних маршрутів, мобільних застосунків і доповненої реальності, для підвищення доступності та привабливості туристичних продуктів. У контексті брендування територій та сталого розвитку вагомими є результати досліджень М. Барни, М. Топорницької та О. Осінської [1, с. 4], де інноваційний менеджмент розглядається як інструмент формування позитивного іміджу туристично-рекреаційних територій. Актуальність цих підходів посилюється умовами війни, що обґрунтовано у працях О. Осінської та М. Топорницької [6, с. 57-62], які акцентують на ролі інноваційних моделей рекреаційної діяльності у забезпеченні стійкості туристичних суб'єктів і підтримці сталого розвитку територій.

Разом з тим, недостатньо дослідженими на сьогодні залишаються питання формування та практичної імплементації інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму з урахуванням принципів сталого розвитку територій, зокрема в частині оцінювання їх соціально-економічної й екологічної

ефективності, адаптації до специфіки локальних громад, а також узгодження цифрових, управлінських і культурно-краєзнавчих інновацій в умовах підвищених ризиків, трансформаційних викликів сучасного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму в контексті сталого розвитку територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Краєзнавчий туризм відіграє важливу роль у забезпеченні місцевого соціально-економічного розвитку територій, у тому числі в умовах повномасштабної війни, оскільки сприяє підтримці локальної економіки, збереженню історико-культурної спадщини, посиленню регіональної ідентичності та соціальної згуртованості громад. Його значення проявляється у створенні додаткових робочих місць, диверсифікації джерел доходів місцевих бюджетів, активізації малого підприємництва, а також у формуванні простору культурної пам'яті та національної стійкості. Водночас на сьогодні розвиток краєзнавчого туризму в регіонах України суттєво обмежується через існування комплексу взаємопов'язаних проблем і перешкод. До того ж, вони мають системний характер та посилюються кризовими умовами воєнного часу (рис. 1).

Однією з ключових перешкод є безпекові чинники, зумовлені воєнними діями, які впливають на можливість організації туристичної діяльності. До прикладу, руйнування об'єктів культурної спадщини, замінування територій, обмеження доступу до локацій, а також постійні ризики для життя і здоров'я туристів істотно знижують туристичну привабливість багатьох регіонів. Це призводить до скорочення туристичних потоків, згорання діяльності суб'єктів туризму та втрати потенційних інвестицій у сферу краєзнавчого туризму.

Суттєвими залишаються інституційні та управлінські проблеми, що проявляються у відсутності цілісної та узгодженої політики розвитку краєзнавчого туризму на державному, регіональному й місцевому рівнях. Нерідко стратегічні документи мають декларативний характер або не інтегровані у програми соціально-економічного розвитку територій. Так, недостатня координація між органами влади, закладами культури, туристичним бізнесом і громадськими організаціями обмежує можливості комплексного використання краєзнавчого потенціалу регіонів.

Вагомим стримувальним чинником є інфраструктурна нерозвиненість, особливо у сільських та периферійних громадах. Зокрема, низька якість транспортного сполучення, нестача сучасних засобів розміщення, інформаційно-навігаційної інфраструктури та сервісного обслуговування ускладнюють формування конкурентоспроможних краєзнавчих маршрутів. Інфраструктурні проблеми знижують комфорт і безпеку туристів, а це, в свою чергу, негативно позначається на тривалості їх перебування та рівні споживчих витрат.

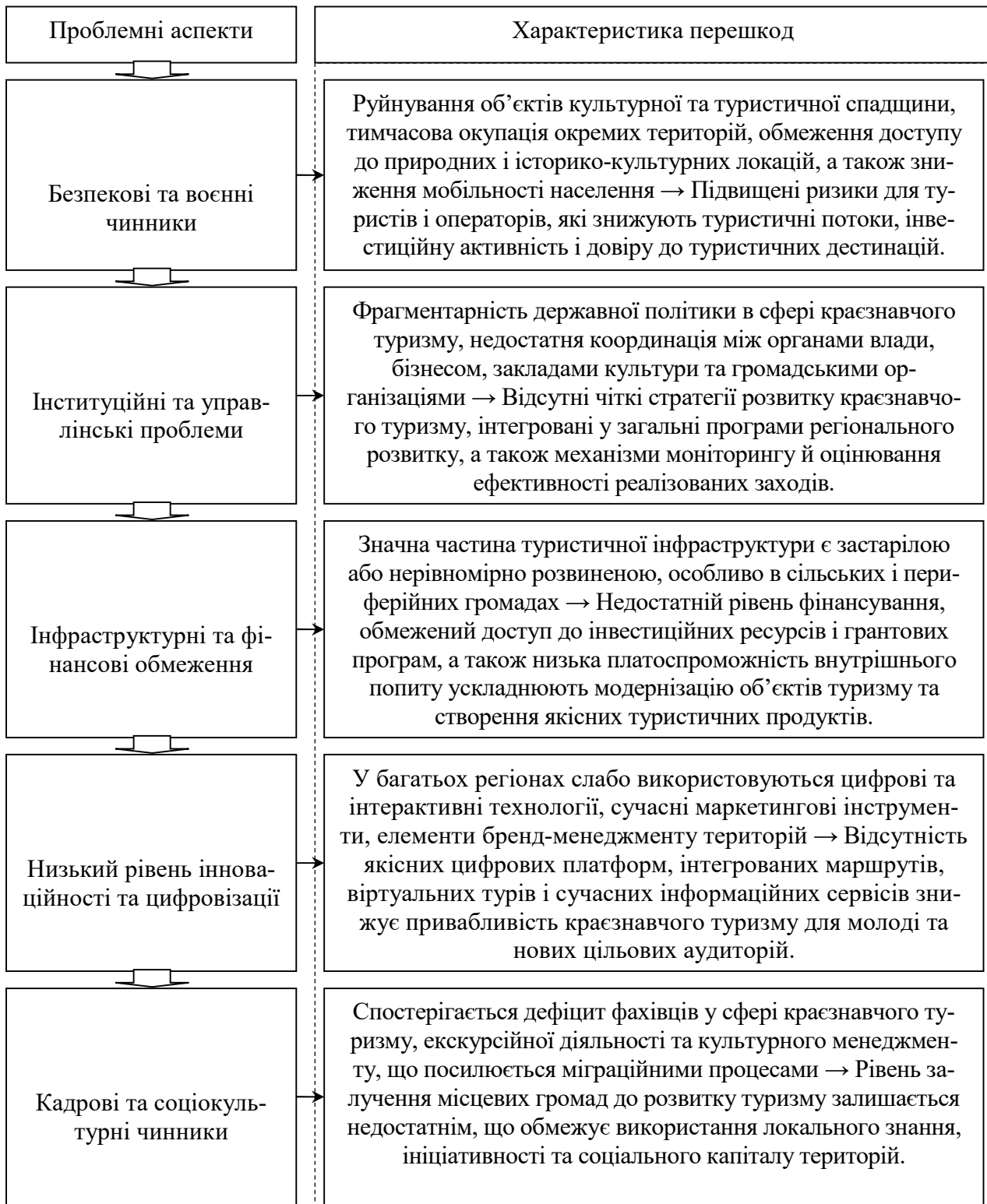

Рис. 1. Проблеми та перешкоди розвитку краєзнавчого туризму в регіонах України

Джерело: авторська розробка

Фінансові обмеження також істотно гальмують розвиток краєзнавчого туризму. Обмежені можливості місцевих бюджетів, складний доступ до інвестиційних і кредитних ресурсів, недостатнє залучення грантового фінансування унеможливають реалізацію масштабних проєктів із модернізації туристичних об'єктів. У воєнних умовах ці проблеми посилюються перерозподілом фінансових

ресурсів на першочергові потреби безпеки та відновлення критичної інфраструктури.

Додамо, що окремої уваги потребує проблема низького рівня інноваційності та цифровізації краєзнавчого туризму. У багатьох регіонах України обмежено застосовуються цифрові платформи, інтерактивні інструменти, сучасні маркетингові технології та елементи брендування територій.

Відсутність якісних цифрових продуктів, зокрема віртуальних турів, мобільних застосунків і єдиних інформаційних ресурсів, знижує конкурентоспроможність краєзнавчого туризму та його привабливість для молоді й активних туристів.

Важливою перешкодою є кадрові та соціальні проблеми, пов'язані з дефіцитом кваліфікованих фахівців у сфері краєзнавства, екскурсійної діяльності та туристичного менеджменту. Міграційні процеси, спричинені війною, призвели до відтоку кадрів, тоді як рівень підготовки нових спеціалістів часто не відповідає сучасним вимогам. Крім того, недостатня залученість місцевих громад до розвитку краєзнавчого туризму обмежує використання локальних знань, ініціатив і соціального капіталу.

Не менш актуальними залишаються екологічні та просторові проблеми, що виникають унаслідок нерегульованого використання природних і культурних ресурсів. Відсутність сталих підходів до управління туристичними потоками та охорони пам'яток створює ризики деградації екосистем і втрати автентичності територій. У сукупності зазначені проблеми обумовлюють необхідність переходу до інноваційних, сталих і комплексних моделей розвитку краєзнавчого туризму, орієнтованих

на довгострокове відновлення та зміцнення соціально-економічної спроможності регіонів України.

Існують тісні взаємозв'язки, які проявляються між ефективністю регіональної та місцевої політики у сфері розвитку краєзнавчого туризму, розвитком окремих аспектів поступу та масштабування цього виду туризму, а також сталим розвитком територій в Україні. По-перше, якісна та узгоджена політика стимулює створення сучасної туристичної інфраструктури, формування інтегрованих маршрутів і розвиток партнерських мереж між органами влади, бізнесом та місцевими громадами. По-друге, активний розвиток туристичних продуктів та масштабування краєзнавчого туризму сприяє збільшенню туристичних потоків, диверсифікації доходів місцевих громад і залученню інвестицій, що створює додаткові економічні стимули для територій. По-третє, усе це безпосередньо впливає на сталий розвиток регіонів, що проявляється через збереження культурної та природної спадщини, підвищення соціальної згуртованості громад, збалансоване використання ресурсів і покращення якості життя населення (рис. 2).

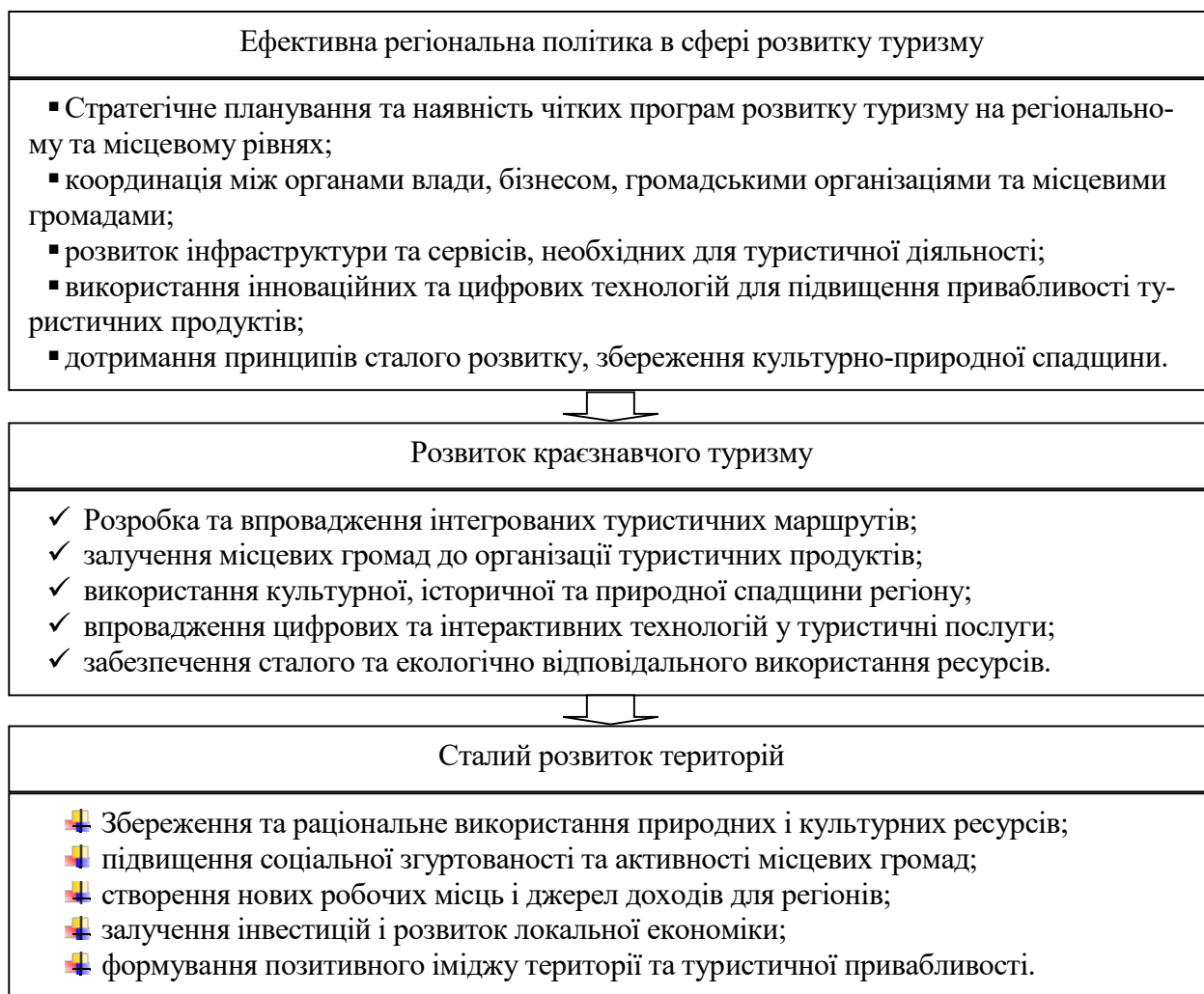

Рис. 2. Зв'язки між масштабуванням краєзнавчого туризму та сталим розвитком територій в Україні
Джерело: авторська розробка

Існуючі взаємозв'язки між ефективною регіональною туристичною політикою, розвитком краєзнавчого туризму та сталим розвитком територій є багаторівневими і взаємопідсилюючими. Ефективна регіональна політика створює стратегічну основу для розвитку туристичної сфери, визначає пріоритети, цільові програми та механізми фінансової підтримки. Завдяки цьому формується сприятливе середовище для планування та організації краєзнавчого туризму, залучення інвестицій, модернізації інфраструктури та інтеграції культурних і природних ресурсів.

Своєю чергою, розвиток краєзнавчого туризму в межах ефективної політики сприяє активізації соціально-економічних процесів на місцевому рівні, формуються нові туристичні маршрути, посилюється залучення місцевих громад, розвивається підприємництво у сфері послуг і ремесел, забезпечуються не лише економічні вигоди, а й стимулюється збереження культурної спадщини та популяризація локальної історії, що підвищує туристичну привабливість регіонів і їх конкурентоспроможність. Водночас вплив розвитку краєзнавчого туризму на сталий розвиток територій проявляється у багатьох аспектах. Залучення туристів стимулює економічну активність, створює нові робочі місця та додаткові джерела доходів для місцевих громад, сприяє інвестиційній привабливості територій. При дотриманні принципів сталого розвитку туризм стає механізмом збереження природних та культурних ресурсів, підтримки екологічної рівноваги та формування соціальної згуртованості громад.

Таким чином, існує взаємозалежний цикл: ефективна регіональна політика стимулює розвиток краєзнавчого туризму, який, у свою чергу, підвищує соціально-економічну та культурну спроможність територій, що сприяє їх сталому розвитку. Підтримка та інтеграція цих трьох компонентів дозволяє створювати комплексні моделі управління туристичною сферою, які забезпечують баланс між економічними, соціальними та екологічними інтересами, а також підвищують резильєнтність територій в умовах кризових викликів, зокрема воєнного часу.

Вважаємо, що для ефективного розвитку краєзнавчого туризму в Україні слід реалізувати активну політику, спрямовану на впровадження інноваційних моделей розвитку цього сегмента туризму. Серед таких моделей особливо важливими можуть стати: 1) інтегровані краєзнавчі маршрути, що об'єднують природні, історико-культурні та етнографічні ресурси територій; 2) цифровізація туристичних продуктів і впровадження інтерактивних технологій, зокрема віртуальних турів та мобільних застосунків; 3) креативні та подієві форми туризму, що залучають місцеві громади та підтримують культурні ініціативи; 4) кластерні моделі взаємодії бізнесу, громад і влади для координації розвитку туристичної інфраструктури; 5) екологічно та соціально орієнтовані підходи, що забезпечують сталий розвиток та збереження природно-культурної спадщини (рис. 3).

Так, розвиток краєзнавчого туризму є важливим чинником соціально-економічного зростання регіонів України, особливо в умовах повномасштабної війни. Цей сегмент туризму дозволяє не лише забезпечувати економічну активність та створювати нові робочі місця, а й зберігати культурну та природну спадщину, зміцнювати ідентичність локальних громад і підвищувати туристичну привабливість територій. У сучасних умовах існує нагальна потреба у впровадженні інноваційних моделей розвитку краєзнавчого туризму, здатних забезпечити інтеграцію культурних, природних, цифрових і соціальних ресурсів, а також посилити сталість і резильєнтність територій. Запровадження таких моделей дозволяє забезпечити баланс між економічними, соціальними та екологічними пріоритетами, що є ключовим у контексті сталого розвитку. Ефективна регіональна політика у сфері туризму передбачає створення стратегічних програм, механізмів фінансової підтримки, нормативно-правового забезпечення, а також розвиток партнерських взаємодій між органами влади, бізнесом та громадськими організаціями. В умовах підвищених безпекових ризиків інноваційні моделі стають ефективним інструментом активізації місцевого туризму та стимулювання стійкого розвитку територій.

Інтегровані краєзнавчі маршрути передбачають об'єднання природних, культурних, історичних та етнографічних об'єктів у комплексні туристичні продукти. Їх впровадження є актуальним через фрагментарність туристичних ресурсів у багатьох регіонах України та недостатнє використання потенціалу локальної спадщини. Ці маршрути дозволяють системно показати туристичну привабливість території та створюють передумови для комплексного розвитку туристичної інфраструктури. Впровадження інтегрованих маршрутів підвищує привабливість регіону, стимулює збільшення туристичних потоків, сприяє створенню нових робочих місць і розвитку малого бізнесу у сфері послуг та ремесел. Одночасно це дозволяє підтримувати збереження природних та культурних об'єктів, адже туристичний потік планується та управляється комплексно. Регіональна політика може підтримати цю модель через розробку та затвердження регіональних програм розвитку туристичних маршрутів, фінансування створення туристичної інфраструктури, координацію між музеями, заповідниками, громадськими організаціями та приватним бізнесом, а також через створення маркетингових кампаній та інтегрованих інформаційних платформ для просування маршрутів. Маршрути сприяють збереженню культурної та природної спадщини, формуванню локальної ідентичності та підвищенню соціальної згуртованості. Вони стимулюють економічну активність через розвиток локального бізнесу і одночасно мінімізують екологічні ризики за рахунок планування туристичних потоків.

Рис. 3. Моделі інноваційного розвитку краєзнавчого туризму в Україні та їх вплив на сталий розвиток територій

Джерело: авторська розробка

Цифрові технології дозволяють значно розширити доступ до туристичних ресурсів, підвищити якість обслуговування та залучити нові цільові аудиторії, включаючи молодь і міжнародних туристів. В умовах обмеженого пересування під час війни цифровізація стає важливим засобом популяризації регіонів та збереження спадщини. Використання віртуальних турів, мобільних застосунків, QR-кодів, інтерактивних карт і онлайн-екскурсій підвищує доступність туристичних продуктів, формує нові цифрові сервіси для управління потоками туристів і створює умови для дистанційного знайомства з культурними об'єктами. Регіональні органи влади можуть підтримати цифровізацію через фінансування розробки мобільних застосунків, віртуальних турів і інтерактивних платформ, підготовку навчальних програм для гідів і екскурсоводів, інтеграцію цифрових ресурсів у національні та регіональні системи просування туризму, а також через надання грантової і інвестиційної підтримки приватним компаніям, що розробляють туристичні цифрові продукти. Цифровізація дозволяє зменшити навантаження на фізичну інфраструктуру й екосистеми, сприяє широкому охопленню населення та інвесторів, підвищує ефективність управління ресурсами і забезпечує довгострокову стійкість розвитку регіонів.

Додамо, що креативні та подієві форми туризму залучають місцеві громади до організації фестивалів, виставок, ремісничих майстер-класів та культурних заходів. Це дозволяє активізувати локальний потенціал, популяризувати регіональні традиції та сприяти розвитку культурної індустрії. Розвиток таких форм туризму стимулює економіку через збільшення споживчих витрат туристів, створює нові робочі місця, підтримує ремісників та підприємців у сфері послуг. Події та фестивалі підвищують соціальну активність громад і формують позитивний імідж регіону. Регіональна політика може підтримувати ці форми туризму через грантові програми для організації культурних заходів, розвиток центрів креативних індустрій, створення регіональних календарів подій та інтеграцію їх у туристичні маршрути, а також розвиток партнерств між громадами, бізнесом і туристичними агенціями. Ці форми туризму підвищують соціальну згуртованість, підтримують культурну спадщину, стимулюють економічну активність і сприяють формуванню сталих моделей співпраці між владою, бізнесом та громадами.

Кластерні моделі дозволяють узгоджено розвивати туристичну інфраструктуру, інтегрувати різні категорії туристичних продуктів і підвищувати ефективність управління ресурсами. Вони є відповіддю на проблему фрагментарності ринку та слабкої координації між стейкхолдерами. Впровадження кластерів забезпечує комплексний розвиток територій, залучає інвестиції, оптимізує управлінські процеси і підвищує якість туристичних продуктів. Це сприяє формуванню сильних регіональних брендів та розвитку мережових форм співпраці. Регіональні органи влади можуть сприяти реалізації кластерних моделей через створення регіональних

кластерів і мереж партнерів, надання пільг і фінансової підтримки підприємствам у складі кластерів, розробку стратегій координації між владою, бізнесом та громадськими організаціями, а також підтримку спільних маркетингових і інвестиційних проектів. Кластери забезпечують економічну стійкість, ефективне використання ресурсів, сприяють інноваційному розвитку та підвищують здатність територій до самозабезпечення і довгострокового сталого розвитку.

Окрім того, врахування екологічних і соціальних аспектів у розвитку краєзнавчого туризму дозволяє запобігати деградації ресурсів, мінімізувати негативний вплив туристичної діяльності на довкілля та підтримувати соціальну справедливість. Ці підходи стають особливо актуальними для регіонів із високим природним і культурним потенціалом. Екологічно та соціально орієнтовані моделі забезпечують раціональне використання ресурсів, підвищують залученість громад до управління туризмом, формують позитивний соціальний клімат і сприяють сталому економічному розвитку через створення екологічно безпечних робочих місць. Впровадження цих підходів реалізується через стандарти сталого туризму та екологічну сертифікацію об'єктів, програми екологічного виховання та підвищення компетенцій гідів і туристичних операторів, підтримку ініціатив громад щодо збереження довкілля та культурної спадщини, а також систематичний моніторинг впливу туризму на екологічний стан територій. Це дозволяє забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальними потребами населення та екологічною стійкістю, створюючи передумови для довгострокового сталого розвитку регіонів.

Врешті-решт запровадження інноваційних моделей краєзнавчого туризму в Україні дозволяє створити синергію між ефективною регіональною політикою, розвитком туристичної сфери та сталим розвитком територій. Інтегровані маршрути, цифровізація, креативні і подієві форми туризму, кластерні моделі та екологічно-соціально орієнтовані підходи забезпечують комплексне використання природних і культурних ресурсів, підвищують економічну активність та інвестиційну привабливість територій, формують соціальну згуртованість і сприяють збереженню екосистем. Використання регіональних інструментів політики, таких як стратегічне планування, фінансування, нормативне забезпечення та партнерські мережі, дозволяє ефективно впроваджувати ці моделі та підвищувати їхній внесок у сталий розвиток регіонів. Інноваційний підхід до краєзнавчого туризму стає ключовим фактором формування конкурентоспроможних, стійких і культурно багатих територій України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інноваційні моделі розвитку краєзнавчого туризму є важливим механізмом стимулювання соціально-економічного розвитку територій України, зокрема в умовах воєнного часу. Краєзнавчий потенціал регіонів, який включає природні, історико-культурні, етнографічні та нематеріальні ресурси, має значний резерв для

формування унікальних туристичних продуктів і підвищення локальної ідентичності, проте його реалізація у багатьох регіонах обмежується через фрагментарність інфраструктури, низький рівень координації стейкхолдерів, недостатнє використання цифрових й управлінських інструментів. В умовах кризи та воєнних викликів внутрішній туризм набуває особливої ваги як засіб підтримки економіки і соціальної згуртованості, що підкреслює необхідність стратегічного підходу до розвитку краєзнавчого туризму.

Результати дослідження підтверджують, що існують тісні взаємозв'язки між ефективністю регіональної політики у сфері туризму, розвитком краєзнавчого туризму та сталим розвитком територій в Україні. Ефективна політика створює умови для комплексного планування туристичних продуктів, інтеграції культурних і природних ресурсів, розвитку партнерських мереж і модернізації інфраструктури, що, у свою чергу, стимулює економічну активність, залучення інвестицій та соціальну участь громад. Тоді як масштабування краєзнавчого туризму підсилює економічні, культурні та соціальні аспекти життя регіонів, формуючи передумови для їх сталого розвитку.

Впровадження інноваційних моделей розвитку, таких як інтегровані маршрути, цифровізація туристичних продуктів, креативні та подієві форми туризму, кластерні моделі взаємодії та екологічно-соціально орієнтовані підходи, дозволяє забезпечити комплексне використання туристичного потенціалу. Вважаємо, що імплементація розроблених моделей сприятиме збільшенню туристичних потоків, створенню нових робочих місць, розвитку малого та середнього бізнесу, збереженню культурної спадщини, підвищенню екологічної свідомості та соціальної згуртованості. Тоді як регулювальні та фінансові інструменти регіональної політики забезпечують умови для ефективного впровадження цих моделей та підвищують їхній внесок у розвиток територій.

Доведено, що інноваційний підхід до розвитку краєзнавчого туризму в Україні слугує ключовим фактором формування конкурентоспроможних, стійких і культурно багатих територій, поєднує економічні, соціальні та екологічні пріоритети, забезпечує баланс між розвитком туристичної інфраструктури й збереженням ресурсів, підвищує резильєнтність регіонів у кризових умовах і сприяє довгостроковій стійкості місцевих громад. Реалізація таких підходів потребує активної політики з боку регіональних органів влади та місцевого самоврядування, інтеграції інноваційних інструментів і системного залучення стейкхолдерів до розвитку краєзнавчого туризму.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері стосуються обґрунтування обсягів та джерел формування ресурсного забезпечення розвитку краєзнавчого туризму в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М., Топорницька М., Осінська О., Табака Н. Інноваційний менеджмент у системі брендуювання туристично-рекреаційних територій. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2025. № 9 (1). Р. 04-04.
2. Іваненко М. Краєзнавчий туризм в Україні: перспективи та виклики. Київ : Наукове видавництво «ТурКнига», 2020. 248 с.
3. Левченко О. Міжнародний досвід організації краєзнавчих маршрутів: виклики та перспективи. Львів : Видавництво «Культурно-туристична спадщина», 2020. 236 с.
4. Мельниченко В. Синергія культури і природи: інтегровані підходи в краєзнавчому туризмі. Одеса : Факультет туристичних технологій, 2022. 208 с.
5. Новак О. Сучасні тренди в організації краєзнавчого туризму. Київ : Видавництво «Тур-Інновації», 2022. 198 с.
6. Осінська О. Б., Топорницька М. Я. Стимулювання рекреаційної діяльності як фактору диверсифікації та забезпечення стійкості суб'єктів туризму в умовах війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. № 12. С. 57-62.
7. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / за ред. проф. Ф. Д. Заставного. Київ : Знання, 2006. 575 с.
8. Петренко В. Інноваційні стратегії розвитку краєзнавчого туризму. Харків : Видавництво «Наука і Туризм», 2019. 210 с.
9. Сидоренко П. Міжнародний досвід краєзнавчого туризму: інтеграція цифрових технологій та екологічних концепцій. Львів : Видавництво «ТурКонцепт», 2021. 250 с.
10. Шевченко І. Цифровізація та інтерактивні технології в краєзнавстві. Одеса : Видавництво «Медіа-учений», 2021. 200 с.

REFERENCES

1. Barna M., Topornytska M., Osinska O. and Tabaka N. (2025), Innovatsiyni menedzhment u systemi brenduvannia turystychno-rekreatsiynykh terytorii, *Journal of Innovations and Sustainability*, № 9 (1), p. 04-04.
2. Ivanenko M. (2020), Kraieznavchyi turizm v Ukraini: perspektyvy ta vyklyky, Naukove vydavnytstvo «TurKnyha», Kyiv, 248 s.
3. Levchenko O. (2020), Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii kraieznavchykh marshrutiv: vyklyky ta perspektyvy, Vydavnytstvo «Kulturno-turystychna spadshchyna», Lviv, 236 s.
4. Melnychenko V. (2022), Synerhiia kultury i pryrody: intehrovani pidkhody v kraieznavchomu turizmi, Fakultet turystychnykh tekhnolohii, Odesa, 208 s.
5. Novak O. (2022), Suchasni trendy v orhanizatsii kraieznavchoho turizmu, Vydavnytstvo «Tur-Innovatsii», Kyiv, 198 s.

6. Osinska, O. B. and Topornytska, M. Ya. (2025), Stymuliuvannya rekreatsiinoi diialnosti yak faktoru dyversyfikatsii ta zabezpechennia stiikosti subiektiv turyzmu v umovakh viiny, *Industriia turyzmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi*, № 12, s. 57-62.

7. Petranivskyi, V. L. and Rutynskyi, M. Y. (2006), Turystychne kraieznavstvo : navch. posib. / za red. prof. F. D. Zastavnoho, Znannia, Kyiv, 575 s.

8. Petrenko V. (2019), Innovatsiini stratehii rozvytku kraieznavchoho turyzmu, Vydavnytstvo «Nauka i Turyzm», Kharkiv, 210 s.

9. Sydorenko P. (2021), Mizhnarodnyi dosvid kraieznavchoho turyzmu: intehratsiia tsyfrovikh tekhnolohii ta ekolohichnykh kontseptsii, Vydavnytstvo «TurKontsept», Lviv, 250 s.

10. Shevchenko I. (2021), Tsyfrovizatsiia ta interaktyvni tekhnolohii v kraieznavstvi, Vydavnytstvo «Media-uchenyi», Odesa, 200 s.

Стаття надійшла: 06.07.2026

Стаття прийнята: 02.08.2026

Стаття опублікована: 31.08.2026